

aarhus teater

CABARETSCENEN

SOYAs 100

- ELLER ÆRLIGHED KOSTER MEST

URPREMIERE • EN CABARET-COLLAGE • 30. OKTOBER - 7. DECEMBER 1996

SOYA

- ELLER ÆRLIGHED KOSTER MEST

Samlet og iscenesat af Jørgen Heiner

Scenografi: Jørn Walsøe

Musik: Kai Rosenberg

Koreografi: Chris Blackwell

Ved klaveret: Peter Beck

Lysdesign: Jens Holm Larsen

Medvirkende:

Mette Kolding

Anne-Vibeke Mogensen

Lars Høy

Martin Buch

Urpremiere: 30. oktober 1996

Forestillingsleder:

Suffli:

Afvikling lys/lyd

Kostumiere:

Kostumeass.:

Frisør:

Teatermaler:

Rekvisitører:

Joe Otterstrøm

Hanne Wolff Clausen

Jens Holm Larsen/Lotte Holm-Larsen

Hanne Gissel, Mehmet Hilmi

Kirsten Thomsen

Britta Nygaard

Anne-Marie Kjær

Viggo Bay, Steen Jonassen

Chef lysdesigner:

Chef lys/lyd:

Scenemester:

Overregissør:

Teknisk chef:

Markedsføringschef:

Teaterchef:

Niels Emil Larsen

Jens Ravn

Kai Johansen

Steen Boutrup

Jørn Walsøe

Leif Due

Palle Jul Jørgensen

Foto fra afsluttende prøver:

Plakat og program layout:

Programredaktion:

Tryk:

Jan Jul

Smidstrup Grafisk Bureau

Leif Due og Jørgen Heiner

CC Print ApS 92

Forestillingens varighed: ca. 1 time 30 minutter incl. pause

Et par ord til Indledning

Dette udvalg af SOYA-tekster, i anledning af 100-året, dækker fortrinsvis en periode på omkring tredive år – fra 1920'erne til 50'erne, men flere af teksterne er siden genoptrykt og medtaget i nyere samlinger og udgaver.

Da SOYAs samlede produktion er meget omfattende: mere end 50 skue- og radiospil, foruden noveller, romaner, digte, aforismer, artikler, klummer og kommentarer, portrætter, erindringsbøger, m.m. – har det været nødvendigt at fravælge store dele af forfatterskabet; Det er især gået ud over hans mere anerkendte, realistiske skuespil, der ville have svært ved at fungere scenisk som citater til vort brug.

Til gengæld er mange ukendte og mindre kendte tekster medtaget, som forhåbentlig også vil give et sandfærdigt billede – hvis dette da overhovedet er muligt – af en af vore store digtere – rig på kontraster og selvmodsigelser og i konstant konflikt med småborgerligheden.

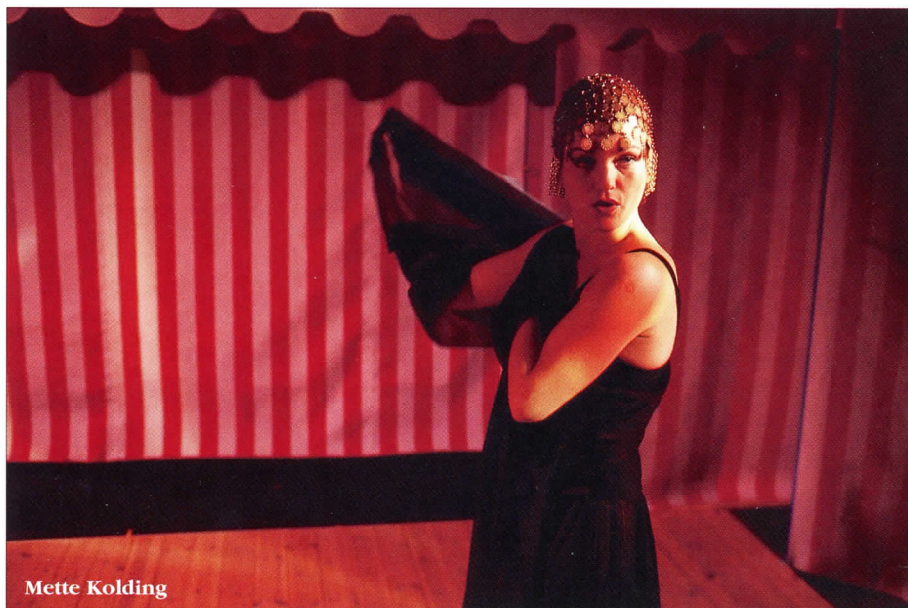
Jørgen Heiner

**– Jovist har jeg forstået
at nyde øjeblikket! Men hvor
er det blevet af? (1963)**

Carl Erik Martin Soya (1896-1983)

**Jeg føler det som en af mine opgaver:
At drille folk til at tænke. (1945)**

Mette Kolding

**Der sker dog fremskridt.
Jeg har kun fået et par injuriebøder
og et fængselsophold, P.A. Heiberg
blev landsforvist. (1956)**

Grotesk Fabulant –

Frem for nogen er Soya en grotesk fabulant, lattermild og ram, realistisk og tæt inde på tilskuerne, fantastisk og svævende over dem i burleske arabesker. Hans enorme kraftfulde råhed og hans munterhed vil vide at overleve, frem for alt i hans fantasiskabte men fritlevende og dermed klassiske personer af kød og blod: Gruesen og hans kone, Farmor og hendes årvågne sønnesøn, den næsvise Sørmænd med den hensynsløse appetit på livet i alle dets tilskikkelse.

Niels Birger Wamberg (1966)

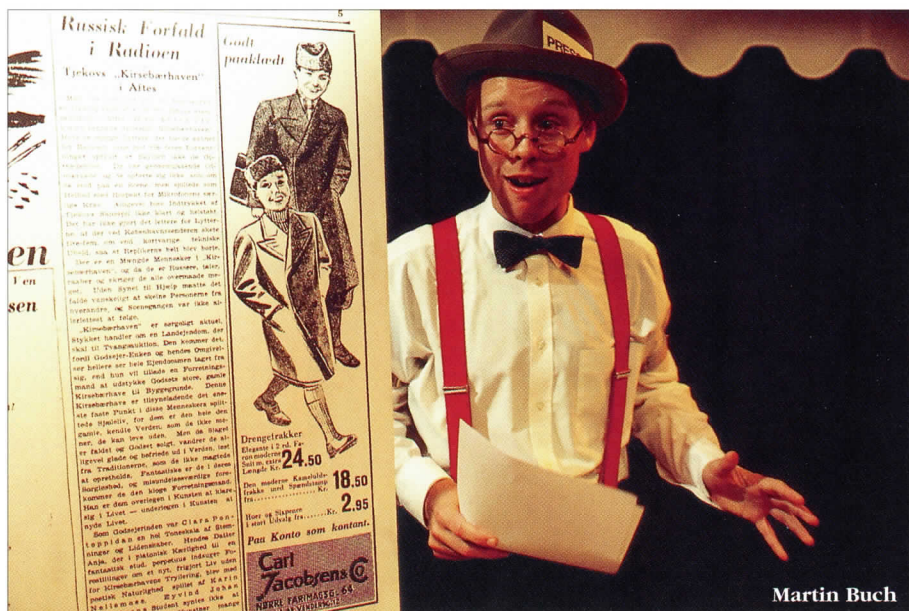
Det begyndte med Mester Jakel –

Helt tilbage til før mit 11. år kan jeg spore mine tragiske anlæg. Jeg havde i Nürnberg på min første store udenlandsrejse fået en kasse Mester Jakel-dukker forærende, og til disse dukker skrev jeg selv stykkerne.

Jeg kan forresten tydelig huske disse dukker, særligt et spøgelse og en krokodille, der var sådan indrettet, at den kunne æde de andre dukker. Jeg skrev overhovedet aldrig nogen komedie, uden både spøgelse og krokodillen forekom i den. Allerede dengang har jeg øjensynligt næret en udpræget forkærlighed for det makabre.

Min debut som skuespilforfatter – i hvert fald overfor et større auditorium – fandt sted i Sæby, da jeg var 14 år gammel. Her iscenesatte jeg en 3-4 friluftsforestillinger, som jeg selv havde lavet. Ja, egentlig var det bearbejdelser af berømte dramaer, som f.eks. "Røverne" og "En Skærsommernatsdrøm": Men da jeg ikke havde læst nogen af originalværkerne, vil De forstå, at bearbejdelsen var ret fri. Skuespillerne var børn mellem 7 og 15, og scenen en halvcirkelformet åbning i udkanten af en granplantage. Overskuddet, der slet ikke var ubetydeligt, gik til Sæby Understøttelsesforening – jeg gemmer endnu med stolthed en skrivelse fra formanden for understøttelsesforeningen til *Direktøren, Forfatteren, Skuespilleren og Iscenesætteren* Carl Erik Soya-Jensen.

Interview med Soya i "Vore Damer" (1927)

I sandhed – vi lever i en tid, hvor de gode græder, de onde ler, og lortene gør karriere. (1942)

Hygge og Ondskab –

Soya har sin styrke i at mane det store og stærke Onde frem i den hyggelige småborgerlige verden, uden at den egentlig mister sit hyggepræg. Her ligger kraften i hans kunst, her har han sit særpræg – og her ligger hans filosofi skjult. Den indeholder en komplet absurditet, men den er livets egen. Absurd er den kun, fordi den endnu ikke er forklaret. Den er ny erkendelse. Hygge og ondskab går op i ét.

Det inderste i Soyas kunst anes som dette: et spil mellem viljer, der hver trækker sig afsted i urokkelig hårdhed – og ofte kappes af. Men idet de kappes af, føles der vellyst. Endelig fred. De mange selvmord og de mange mord, modsvarer den glubske livsvilje og ejendomsstrang, der ligger i småborgermentalitetens aldrig mættede begær.

Ebbe Neergaard (1946)

Soyas Teaterfamilie –

Soya er *eidetisk*, billedskabende og billedhuskende. Det ses ikke bare af hans regi-bemærkninger, det læses også ud af hans øvrige litterære arbejder. Og det er han i lige så høj grad som Poul Henningsen, og som de livligste teaterdigtere og instruktører ud over den vestlige verden, dengang og siden.

Karakteristisk nok var det Hans Kirk, der også kunne se, der først påpegede Soyas og PHs ligheder og deres overlegenhed over de samtidige dramaskrivere som folk, der skabte teatrets fremtid. Isoleret har Soya været, også som dramatiker, men det betyder kun at han var sin egen herre på hjemmebane, ikke at han er uden beslægtede i for- og samtid. Det er han. Og ikke bare Ibsen, Strindberg, Brecht, klassikerne, først og fremmest Holberg og Molière. Han er en klovn og entertainer, som Karl Valentin, om hvem Brecht sagde, at af ham havde han lært alt, hvad han vidste om teater. Og ligesom Valentin, der var lige så lang som Soya er rund, foregriber Soya absurdisterne fra 50'erne og 60'erne med sin "absurde" (dvs. urealistiske-realistiske) anvendelse af meningsløs *small talk*. Men han er jo meget sjovere og også grummere, netop fordi han er skuffet idylliker og ikke nøjes med en pseudo-objektiv registrering af menneskelig elendighed. Han er en hjemlig Gogol, minus nederdrægtigheden og misantropien. Springet mellem hans bedste korruptionsafsløringer og Gogols "Revisoren" er kun et lille spring i tid og sted, ikke i kvalitet. Og Pirandello og senere "eksperimentatorer" er ikke bare "påvirkninger" for Soya, hvis teaterfantasi er fuldt så livlig som italienerens og de ekspressionistiske dramatikers fra 30'erne.

Kære åndværker – du er blevet kaldt en "kubistisk satiriker", og jeg ser ikke, hvorfor du ikke også *kan* kaldes en surrealistisk, vorticismisk, fauvistisk, dadaistisk, tragikomiker. Overhovedet har du jo selv gjort det umuligt at sige noget afsluttende om dig, ved at påpege at det modsatte også er sandt, uanset hvad man siger. Det skal nok passe. At karakterisere er, som du *også* selv har bemærket, at karikere.

Det er lykkedes Soya at præstere det kunststykke at have været outsider hele sit liv, selv på højdepunkterne af sin popularitet.

Elsa Gress (1975)

(Ved uddelingen af Det Danske Akademis store pris)

Soya på Besøg –

Mit første indtryk af Soya var afgjort dårligt. Vi traf hinanden ude i Nøddebo, hvor han var på besøg sammen med sin mor. Mine søskende og jeg var nærmest som en flok vilde. Vi løb barbenede, forrevne og snavsede rundt, førte en for børn ideel tilværelse, og var gennem hele sommerferien befriet for ethvert snærende bånd hidrørende fra civilisation og konvention.

Og så stod Carl Erik pludselig imellem os. Vi stirrede på ham med skepsis iblandet ikke så lidt foragt – muligvis med et stænk af misundelse på grund af hans øjen-synlige rigdom. Vi gloede tavse på den sirlige, velklædte, velopdragne dreng. Han på sin side kiggede igen så meget som nu hans gode opdragelse tillod ham og betragtede os vist nærmest som en flok sindssyge. Han har senere tilstået over for mig, at han virkelig troede den Rosenbergske familie havde en skrue løs.

Carl Erik var alt for fin til at være med i vores lege. Derimod husker jeg, at han allerede dengang interesserede sig stærkt for unge, smukke damer. Fars kvindelige sangelever besøgte os tit om sommeren. Og den unge Soyas skrabud og overdrevne høflighed over for disse damer gjorde ham temmelig latterlig i mine øjne – så meget mere som jeg selv var for uudviklet og vel også for genert til at vise andet end ligegyldighed over for det andet køn.

Det har været en stor overraskelse for mig at denne lapsforkælede, pomadise-rede, chevaleresque dreng med helt tøj og hvid krave udviklede sig til en litterær gamin, til en respektløs forarger af borgerskabet. Han kom fra et velhavende, kultiveret professorhjem. Hvis han kom fra en baggård, ville man måske forklare hans flabethed ud fra det. Nu må man hjælpe sig med reglen: At "præstebørn altid er de værste". Efter det skulle Soyas kovending skyldes noget med fortrængninger – noget med undertrykte eruptive tendenser som pludselig gives fri – men det må Vorherre og Freud vide.

Komponisten Kai Rosenberg. (1946)

**Mine bedste morsomheder er
undertiden en fejltagelse. (1945)**

Soyas Krydderiskab -

Næh, man skal ikke altid skue hunden på hårene.

Se bare i dette tilfælde.

Udenpå hyggelig, rund, næsten funktionalistisk, afrundet og glat, med en behagelig i bedste betydning kammersangerlig stemmeklang og værdige tindinger, som årene har slået et par flotte grå ørekrøller på – og så indvendigt et skrappt krydderiskab stuvet med vaskeægte peber og dynamit, der ikke nøjes med at svie i en nysgerrig næse, men som ætser sig durk gennem tøj og hud. Når dørene lindes til det skab, sidder ingen rolig på plysset i Thalias dagligstue, gennemtrækken er diabolisk og belysningen afslørende.

Soya på plakaten, og man er udsat for to modgående bevægelser, der river og rusker i en. Man fjernes brutalt med syvmilestøvler fra begrebet "En søndag på Amager", mens man samtidig puffes med fladt ansigt op mod ruden, hvorfra man har den beskeste udsigt til den krasseste virkelighed.

Kjeld Abell (1946)

**Man siger jeg er en
spotter der spotter alt. Men
hvor har jeg spottet ærlighed
og det gode hjerte? (1945)**

Kai Rosenberg (1898-1977)

Kai Rosenberg voksede op i et musikalsk hjem, hvor faderen, Vilhelm Rosenberg, var komponist, musik- og sangpædagog, og hos hvem sønnen fik sin musikuddannelse.

Fra 1916 – kun 18 år gammel – begyndte Kai Rosenberg en karriere som teaterkapelmester i provinsen, bl.a. hos Gerda Christophersen, før han i 1926 afløste Emil Reesen som kapelmester på Frede Skaarups navnkundige Scala, og dér skrev forskellige viser og danse, bl.a. en forrygende charleston, "Timbuktu".

Gennem de følgende ti år ledede Kai Rosenberg teaterorkestrene ved Folketeatret, ved Det Ny Teater og ved Nørrebro Teater, og fra 1931 tillige ved Dansk Skolescene.

I disse travle år skrev han også en del teatermusik – bl.a. til dramatiseringen af *Marie Grubbe* (Folketeatret), *Jul i Købmændsgården* (Det Ny Teater) og især til Soyas tre komedier – *Den leende Jomfru* (Det Kgl. Teater, 1930), *Hvem er Jeg?* og *Umbabumba* (Det Ny Teater, 1932 og 1935)

Omkring 1930 blev Kai Rosenberg kendt af et større publikum – først med schlageren *Så nynner jeg en strofe af en gammel melodi* og især med *Prinsevisen* (1931), hvis refrain *Tre raske Prinser højt mod Nord* nærmest blev en landeplage med Osvald Helmuth.

Sit eget musikforlag grundlagde Kai Rosenberg i 1935, hvor han, i små oplag, udgav mange af sine forskelligartede kompositioner af både klassisk og lettere art – bl.a. kammermusik, en klarinet og cellosone, en klaversonate, og orkesterstykker, rapsodier og danse, samt en række børnerim og viser til tekster af Soya.

Kai Rosenbergs evner som komponist og som tekstforfatter blev yderligere anvendt, da han i 1938 kom til den daværende *Statsradiofon*i – Danmarks Radio. Her arrangerede han et utal af børneudsendelser og blev med årene selv et begreb: *Onkel Kai* – der var kendt af ethvert barn i Danmark. I samarbejde med sin søster, Kamma Laurents, skabtes den populære serie *Ivar og Inger* og flere andre. Derudover skrev han tekst og musik til over 50 eventyrkomedier, der både kunne aflyttes i radioen og på lakplader derhjemme. Samtidig blev Kai Rosenberg indfanget af filmen, hvor han bl.a. skrev musik til Peter Sabroe-filmen *Kampen mod Uretten* (1949), og til over 80 dokumentarfilm.

Gennem radioen nåede Kai Rosenberg for alvor ud til det store publikum – familien; og mon ikke mange stadig kan huske hans vise fra 1952 om *Frøen, der pustede sig op* med omkvædet: *og den pustede og den pustede og den pustede sig op...!*

I 1975-78 udkom Kai Rosenbergs charmerende, humorfyldte *Erindringer* i fire bind. De er værd at kigge i.

Jørgen Heiner

Anne-Vibeke Mogensen

En ung forfatter spurgte mig, hvad han skulle gøre for at vække opsigt. Jeg svarede: "Sig sandheden!" (1945)

Den victorianske seksualmoral og den Soyaske kan udtrykkes i to enkle sentenser.

Den victorianske:

"Der er ingen grænser for hvad man kan tillade sig – bare man ikke taler om det".

Og den Soyaske:

"Man kan tale om alt, men der er grænser for hvad man kan tillade sig". (1960)

Alt hvad der er klart usandt, bør latterliggøres. (1945)

Lars Høy

Meget af det jeg har skrevet har jeg skrevet i det håb at der skulle komme en og bevise at jeg havde uret. (1966)

SOYAs 100

Dr. Paprika (<i>Hvem er Jeg?</i> , 1932)	Lars
Aforismer (1945-60)	Alle
Soya om Soya (frit efter 33 Kunstnerportrætter, 1945)	Anne-Vibeke
	/Lars
Vi som er to (<i>Lord Nelson lægger Figenbladet</i> , 1934)	Mette/Martin
Lillebrors Erfaringer (<i>Fire Børnerim</i> , 1931)	Anne-Vibeke
Karneval (<i>Vild Hvede</i> , 1935)	Lars
Glemsel og Vellyst (<i>Lord Nelson lægger Figenbladet</i>)	Mette
Gid Fanden... (<i>Hvem er Jeg?</i>)	Martin/Lars
Friervise (<i>Børnerim</i> , 1935)	Alle
Usynlig Gæst (<i>Hjerte og Smerte</i> , 1949)	Lars
Flyv ind, lille Sang (<i>Tre små Sange</i> , 1934)	Martin
Hjerte og Smerte (1949)	Mette
De to Søstre (<i>Seks Sange</i> , 1934)	Anne-Vibeke
Gravkaffe (uddrag af <i>Sørgespil</i> , 1949)	Alle
På Søen (1934) – og citat fra Sytten (1953-54)	Martin
Om Kvinder, Kærlighed og det dér...	
(<i>Aforismer</i> , 1945-63)	Alle

Pause

Ensemblet og Peter Beck

Frk. Nellemanns Betragtninger (<i>Fristelsen</i> , 1935)	Anne-Vibeke
Hvad er Teatret? (<i>Umbabumba</i> , 1934)	Mette
Og Pigen sa' til sin unge Ven (<i>Tre små Sange</i>)	Anne-Vibeke
Sang om Mennesket (<i>Lord Nelson lægger Figenbladet</i>)	Lars
Fluernes Krig med Myggene	
(<i>Berlingske Søndag</i> , 17/2 1935)	Alle
Vrøvlevise (<i>Børnerim</i>)	Mette
Avisen og dens Læsere	
(<i>Handlingen foregår i Danmark</i> , 1936)	Alle
Journalisten (<i>Chas</i> , 1935)	Martin
Om Aviser, Kunst og Journalister	
(<i>Aforismer</i> , 1945-60)	Alle
Den taknemmelige Piphans (<i>Surt og Sødt</i> , 1956)	
(<i>musik: Peter Beck</i>)	Mette
Teaterdirektøren (<i>Lord Nelson lægger Figenbladet</i>)	Lars
Astronomi på Vers (<i>Børnerim</i> , 1935)	Alle